

חרקים המצויים במינים הנאכלים כסימנים בלילות ראש השנה

במציאות של ימינו רבים מסוגי המאכלים הנאכלים במנהג הסימנים נגועים בחרקים, ובוודאי שיש להזהר בזה מאד כדי שסניגור לא ייהפך חלילה לקטיגור. וכבר כתבו רבותינו הפוסקים שכאשר יש חשש שיש חרקים באחד מן המינים שלא יאכל ממנו אלא רק יראה ויאמר יהי רצון [ראה מש"כ בשו"ת שש משזר ח"א או"ח סי' י]. להלן אסקור בתמצית את הנגיעות הקיימת במינים השונים והדרך הקלה לנקותם מן החרקים:

סילקא: (תמונה מס' 1 ראה בגב הכריכה)

סלק יש הנוהגים ליקח סלק אדום לסימן זה. בסלק קיים חשש לזחלים של עש הסלק [בד"כ בצבע לבן]. הזחלים חודרים לירק מאיזור העלים לתוך הפרי. סימני הנבירה אינם נראים תמיד לעין. סימני נבירה גסים בסלק הם אינם סימני נבירה של הזחל.

אופן הבדיקה: יש לחתוך את הסלק בראשו חתך לרוחב הירק, ולראות אם יש סימני נבירה, במידה ונמצא יש לחטט עד לעומקו ולראות אם נמצאים שם זחלים. בזמן פריסת הסלק לפרוסות ראוי להתבונן שאין סימני נבירה.

עלי סילקא: (תמונות מס' 2/3 ראה בגב הכריכה)

יש הלוקחים עלי סילקא - מונגולד לסימן זה. עלי סלק נגועים ביותר ככל ירקות העלים הנגיעות היא בחרקים שונים, זחלים של עשים שונים, זחלים של זבוב המנהרות, כנימות עלה, ולעיתים ניתן למצוא טריפסים ולכן ראוי לקחת רק ממונגולד הגדל בחממות המגדלים ירקות בחזקת נקיים מחרקים תחת כשרות מוסמכת. במידה ולא מצוי ירק זה תחת השגחה, ראוי להשתמש רק בגבעולים הלבנים ללא העלים הירוקים, ולנקות בצורה המבוארת לקמן. במידה ומאד מעונינים להשתמש בעלים הירוקים מגידול רגיל, יש להקפיד על הליכי הניקוי כדלקמן.

אופן הבדיקה:

עלי סלק עם כשרות שהם בחזקת נקי מחרקים: יש להפריד את העלים, להשרות את העלים במי אמה או "סטרילי" למשך 5 דקות. ולשטוף היטב תחת ברז מים.

גבעולים של עלים מגידול רגיל: יש להפריד את העלים הירוקים, ולהשאיר רק את השדרות של העלים [לנקות את החלק הירוק לחלוטין], להשרות את השדרות במי אמה למשך 5 דקות, לשטוף היטב תחת ברז מים תוך כדי שפשוף העלים מכל הצדדים. לאחר מיכן להתבונן ויזואלית על בעלים ממול מקור אור, שאין פיתולי מנהרות שנוצרו מרימת זבוב המנהרות.

עלים ירוקים מגידול רגיל: במידה ומאד מעונינים להשתמש בעלים עצמם, ואין בנמצא מגידול מיוחד, יש להפריד את העלים, להשרותם במי אמה למשך 5 דקות, ולשפשוף כל עלה על כל שטחו בשני צידי העלה באמצעות ספוג [להקפיד במיוחד לנקות בכל הקפלים] וכיו"ב, לאחר מיכן לשטוף היטב תחת ברז מים. לאחר ניעור המים, להתבונן על כל עלה משיני צידיו ממול מקור אור שלא נותרו חרקים, ושאינן פיתולי מנהרות שנוצרו מרימת זבוב המנהרות. [במידה ונמצאו מנהרות יש להסיר את כל מקום הנגיעות שבעלים].

מאמרים ותשובות | חרקים המצויים במינים הנאכלים כסימנים

כרתי - לוף: (תמונה מס' 4 ראה בגב הכריכה)

בירק זה מצויים טריפסים [צבע שחור, או צהוב בתחילת חייו], בכל האיזורים של הירק, כולל בין השכבות של הירק. [עיקר הנגיעות נמצאת בחיבור של העלים הירוקים עם החלק התחתון של הכרת].

אופן הבדיקה:

כרתי מגידול מיוחד: יש להפריד את העלים, ולשטוף היטב תחת ברז מים.

כרתי מגידול רגיל: יש לחתוך את החלק התחתון כולל השורש. להפריד את העלים לחלוטין כולל החלק התחתון. יש לחתוך את כל העלים לשניים לכל אורכם. ולהשרות במי אמה למשך 5 דקות. לאחר מיכן יש לשטוף תחת ברז מים תוך כדי שפשוף העלים היטב משני צידיהם.

רוביא - לוביא: (תמונות מס' 5/6 ראה בגב הכריכה)

הרוביא בתרמילים, יש בהם חשש נגיעות של זחלים של עשים שונים [כמו פרודניה ולאפיגמה], הזחלים נוברים בתרמיל וחודרים פנימה. ולעיתים נדירות יותר נתפסים חרקים שונים על התרמיל בצד החיצוני.

אופן הבדיקה: יש לשטוף היטב את התרמילים תחת זרם מים חזק. להתבונן ויזואלית שאין חורים. במידה ונמצאו חורים יש לחטט אחריהם

לראות שלא חדרו פנימה ונותרו שם. תרמילים שלימים ירוקים מוקפאים, הם בדרך כלל עוברים מיון היטב והם בחזקת נקיים.

למנהג שלוקחים שעועית יבשה: (תמונה מס' 7 ראה בגב הכריכה)

השעועית עלולה לקבל נגיעות הן במחובר על הצמח, והן במחסן [ובפרט בזמן אחסונו ארוך]. המזיק העיקרי הן בשטח והן במחסן הוא זרעית השעועית, כאשר הזחל חודר אל הגרגר פנימה, ולאחר בקיעה מן הגולם יוצא לחוץ, חרק זה פוגע הן במחובר והן במחסנים. בנוסף לזרעית, בזמן האחסון עלולים הגרגירים להיות מותקפים גם על ידי מזיקי מחסן נוספים, ובפרט באחסון לקוי, כגון זחלים החודרים למרכז הגרגיר, ומכרסמים את אמצע הגרגיר ומותירים פסולת חרקים מרובה. או לעיתים אף מזיקי מחסן זעירים יותר.

אופן הבדיקה והשימוש: ראשית, עם פתיחת האריזה רצוי לבצע בדיקה ראשונית ויזואלית בתוצרת או באריזה, ולוודא שלא ניכרים חרקים בוגרים או זחלים, סימני חרקים, אבקה לבנה שנובעת מן הכרסום, או קורים שנוצרו על ידי הזחלים. נמצאה נגיעות כזו, רצוי לא להשתמש בתוצרת זו כלל אף על ידי בדיקה.

בנוסף, כאמור, קיים חשש לנגיעות פנימית בגרגירים שאינם ניכרים היטב מבחוץ. ולכן, כדי להבטיח את נקיות הגרגירים, יש להתפיח את השעועית ולדאוג שהקליפה תהיה שקופה כדי לאפשר לבצע את הבדיקה הרצויה. לצורך כך יש להשרות את הגרגירים במים חמים למשך כשלוש שעות - כלומר להרתיח את השעועית עם מים. לאחר הרתיחה מסירים מן האש ומשהים בכלי סגור כשעתיים עד שלש. [ניתן אף להשרות במים קרים למשך הלילה כפי שפירטנו בבדיקת החומוס, אולם בשעועית שבחלק מזניה הקליפה כהה ואטומה, מים חמים פועלים את הנדרש בצורה טובה יותר]. גרגירי השעועית לאחר תפיחתם הופכים שקופים יותר, וניכר בהם היטב האם חבוים בתוכם חרקים או גלמים. סימן ההיכר שלהם הוא בצבעם הכהה שתחת הקליפה. לעיתים יש שינויי צבע או כתמים טבעיים שאינם מהווים סימן לנגיעות.

לאחר ההשריה, מפזרים על היד כמות של גרגירים ומתבוננים האם יש בהם חשש לחרקים פנימיים, או האם יש חורים [=שהם סימני הגחה של החרקים] או שאר סימני חרקים. לאחר מכן מצמידים את היד השנייה והופכים את הגרגירים כדי לבדוק את הצד השני של הגרגירים באופן

חרקים המצויים במינים הנאכלים כסימנים | מאמרים ותשובות

הנזכר לעיל. כל שעועית שיש בה חשש נגיעות מוציאים החוצה, וכל שאר הגרגירים כשרים ומוכנים לאכילה.

מאחר שקיים חשש לנגיעות של זחלים בתוך הגרגיר, או שפעולת ההשריה של הגרגירים לא הייתה מושלמת, ויש חוסר זיהוי של הזרעית תחת הקליפה, על כן יש לבדוק מדגמית [=חופן של גרגירי שעועית] בדיקה פנימית, כלומר הסרת הקליפה של הגרגירים וחצייתם לשניים, ואם כל המדגם נמצא נקי, שאר התוצרת לאחר הבדיקה הוויזואלית מותרת באכילה. אולם אם נמצאו חרקים חבויים שלא נתגלו בבדיקה הוויזואלית, יש להסיר את הקליפה של כל הגרגירים ולחצותם לשניים, ולאחר בדיקה של כל גרגיר, התוצרת הנקייה מותרת באכילה.

שעועית בעלת קליפה כהה ביותר, רצוי להשרות במים חמים ולא במים קרים. כמו כן על מנת להבטיח את הזיהוי הנכון והמדויק [ולהבטיח זיהוי והבחנה נכונה בין סוגי הכתמים], יש לבצע בדיקה מדגמית [כ-10%] פנימית של הגרגירים, כלומר הסרת הקליפה וחציית הגרגיר לשניים, ובדיקת הנקיות. באם נמצאה נגיעות יש לקלף את כל הגרגירים ולחצותם לשניים, להסיר הנגועים, ולהשתמש בשאר התוצרת.

למנהג מרוקו שלוקחים שומשום: (תמונה מס' 8 ראה בגב הכריכה)

יש לדעת כי עקב האחסון הארוך, יש חשש לעיתים לנגיעות של מזיקי מחסן חרקים בוגרים וזחלים המותרים את סימניהם בין הגרגירים. עיקר הנגיעות בשומשום היא בין הגרגירים ולא בתוכם. לעיתים נדירות באחסון עם לחות ובפרט בשומשום מלא, יש חשש גם של מזיקי מחסן זעירים כמו אקריות המחסן. יש לשים לב כי השומשום, לאחר קילופו, איננו תמיד חלק, ולעיתים יש לו פגמים טבעיים ככתמים שחורים וכיו"ב, ואינם חרקים.

אופן הבדיקה והשימוש: יש לפזר את זרעי השומשום על משטח כהה ועדיף בצבע כהה, ולהעביר גרגיר אחר גרגיר ולבדוק שאין חרקים בוגרים או זחלים הנמצאים ביניהם, ושאין סימני חרקים כעין קורים או גבישים ושאין גרגירים מנוקבים המהווים סימן להימצאות חרקים. באם כל התוצרת נמצאה נקייה, הזרעים מותרים בשימוש. נמצאו חרקים, אם נמצאו רק בוגרים, אזי במידה וכל התוצרת נבדקה והוסרו כל החרקים, מותר להשתמש בתוצרת.

אם הזרעים אוחסנו בוודאות במקום לח [בסתם אין צורך לחוש לחרקים זעירים], יש לבצע סינון לשומשום, באופן שכל הנשורת שנפלה תעבור בבדיקה [מומלץ מאד, באם הדבר מתאפשר, לבצע את הבדיקה על מתקן "קל בודק" שמשמש גם כשולחן אור וגם כמסננת, ובעת העברת הזרעים מצד אחד למשנהו, כל הפסולת והנשורת כולל החרקים נופלים למגירה התחתונה, וניתן לזהות בפסולת את סוגי החרקים אם הם קיימים]. אם נתגלו חרקים זעירים כגון פסוקאים או אקריות המחסן, יש להמנע כליל משימוש בתוצרת כיון שקשה מאד להסירם בוודאות. במידה ונמצא נקי, יש להמשיך ולבדוק את התוצרת כנזכר לעיל בבדיקה ויזואלית על גבי שולחן אור או משטח.

קרא - דלעת:

התוצרת המצויה בשוק היא מטיב מעולה ואין בה חשש חרקים והיא בחזקת נקייה.

רימון: (תמונות מס' 9/10 ראה בגב הכריכה)

הרימון שמגיע מחקלאים ובשיווק מסודר, הוא נמצא תחת טיפול ראוי, והוא בדרך כלל נקי. אולם פעמים שנמצא נגיעות של רימות זבוב הפירות. כמו כן חלקות פחות מטופלות קיימת נגיעות של זחל "כחליל הרימון". הזחלים חודרים לפרי לאחר נבירתם בפרי [חור הנבירה נראה היטב לעין], וחודרים פנימה, המקום שהרימות נוברות בפנים הפרי הופך להיות חום כהה, ובשלב מתקדם יותר מתחיל להרקיב ומזמין אליו נגיעות של זבובי תסיסה.

מאמרים ותשובות | חרקים המצויים במינים הנאכלים כסימנים

אופן הבדיקה: יש להתבונן על גבי הפרי, אם יש בו סימני נבירה. במידה ויש בו סימני נבירה יש לפתוח את הרימון ולראות אם יש מקום פגוע ושינוי צבע בפנים, במידה ונמצאה נגיעות יש להסיר את כל האיזור הנגוע. הנקודות השחורות בתוך גרגרי הרימון, אינם סימן לחרקים, אלא מגידול טבעי.

תפוח: (תמונה מס' 11 ראה בגב הכריכה)

תפוח טרי כגון מזן אורליאנס או זהוב המצוי בימים אלו מגידול חדש של שנה זו. מחקלאים מסודרים ומשיווק מאורגן ומסודר, הרי שהם בחזקת נקיים, אולם בכל אופן כדאי להתבונן שאינם נגועים כיון שלעיתים גם במטעים מטופלים מתגלים התקפות של זבוב הפירות. תפוחים מחלקות לא מטופלות עלולות להיות נגועים בכנימות חיצוניות על קליפת התפוח [כתם אדום הוא הצבע שנותר לאחר נשירת הכנימה שצבעה אפור, ואין מקום הכתם אסור באכילה]. בנוסף יש פגיעה של זחלים [זחל עש התפוח וזחל זבוב הפירות] הזחלים חודרים פנימה ומתפתחים בפנים.

אופן הבדיקה: יש להתבונן בצד החיצוני של התפוח, לראות שאין עליו כנימות. [כדי להבדיל בין כנימה לבין פגע טבעי, יש לנקוט בכלל זה: כנימה היא יורדת בשפשוף וגירוד קל. פגע טבעי תפוס חזק]. במידה ונמצאו כעין שקעים אדומים, יש להתבונן שלא נשארו כנימות, ולא נותר רק מקום ישיבתן בלבד. בבדיקה חיצונית יש גם להתבונן שאין נקבים בפרי, [אם כי אין תמיד מקום החדירה ניכר לעין]. לאחר מכן לחצות את התפוח ולראות שאין בו מחילות.

תמר: (תמונה מס' 12 ראה בגב הכריכה)

התמרים משווקים בצורות שונות, רוב זני התמר משווקים כיבשים, כלומר ייבושם והבשלתם הוא על העץ, ויש זן של תמר המשווק כתמר לח. בתמרים היבשים, מצוי נגיעות של חרקים ובפרט בשטחים שאינם מטופלים כדבעי, החרקים הם מסוג זחלים של עשים מסוימים [כגון עש הצימוקים - בצבע ורדרד]. או לעיתים אף חדירה של חיפושיות מחסן שתוקפים את הפרי בזמן התייבשותו. מאידך בתמר הלח מחלקות טובות, אין כלל נגיעות והוא בחזקת נקי.

אופן הבדיקה: ההעדפה היא להשתמש בתמר לח שכאמור בחזקת נקי. מאידך בתמר יבש יש לחצות את התמר ולאחר הוצאת הגלעין, להתבונן שאין חרקים וזחלים. כיון שפעמים רבות הזחל מקבל את צבע המזון שהוא אוכל, יש קושי לראותו בקלות, ולכן יש להתבונן על התמר ממול מקור אור.

ראש כבש:

בבשר הבהמה תיתכן מציאות של תולעים וטפילים מסוגים שונים. ראה מה שכתבנו בפירוט בספר תולעת שני חלק רביעי עמ' פז. ובין הסוגים שיתכנו בבשר בהמה, קיימים גם סוגי תולעים במוח של הצאן, כאשר דרך כניסתם היא דרך חלל האף למוח, ואף חז"ל תיארו זאת כאפשרות (ראה חולין דס"ז ע"ב "כי מינם ניים ועיילי ליה באוסייה"). למעשה כיום לא מוכרת צורת כניסה זו למוח הכבשים. הצורה היותר מוכרת כיום היא באמצעות המאכל, ובזמן שהכבש מעלה גרה, הרימה נכנסת אל מערות האף ומשם אל המוח. הנדידה מתבצעת ממערכת העיכול אל הריאות דרך כלי הדם. תופעה זו מצויה עד היום בעדרי הצאן הערביים, ופחות בעדרים המטופלים היטב בטיפולי מניעה. חשוב להדגיש כי בכל בתי המטבחים יש וטרינר שבודק מידגם מכל בהמה וצאן, להבטיח שהם אינם נגועים. ולכן הלכה למעשה הנקנה ממקומות מסודרים הבשר הוא בחזקת נקי.

דבש ומוצריו:

הגם שקיי"ל להלכה ש-"כל היוצא מן הטמא טמא", מכל מקום דבש דבורים היוצאים מן הדבורים הגם שהם חרקים טמאים, הדבש מותר באכילה, וזאת מחמת שאין הדבש ממוצה מגוף הדבורה, אלא מן הצוף שמכניסה לזפק שבה, ובתערוכת רוק של הדבורה זה נהפך לדבש, זה מותר באכילה. [ובשו"ת שש משזר חלק שני בחי"ד סי' טז כתבתי באריכות שלפי"ז יש להתיר גם את הטל דבש הנאסף על ידי הדבורים, ומשווק כדבש דבורים שניזונו בין הייתר גם מטל דבש. והוספתי שם שלמעשה לדעת הרמב"ם והשו"ע גם טל דבש עצמו צריך להיות מותר באכילה, יעו"ש]. מה

טפילים המצויים בדגים | מאמרים ותשובות

שהתירו דבש דבורים, הוא אפילו אם מעורב בדבש בזמן רדייתו חלקי דבורים, ואף שכשמרתיחין אותו כדי לסננו, חלקי הדבורים מתבשלים עמו, כיון שטעמם פגום ואינם אוסרים. אלא שמכל מקום יש להקפיד לסנן את הדבש לפני אכילתו. וכיום רוב הדבש עובר סינון, ואין לחוש שחלקי חרקים מעורבים בו.

שעוות דבורים [חומר הממוצה מגוף הדבורה, ובאמצעותו היא בונה את חלות הדבש], מותר באכילה, כיון שאין לו טעם כלל והוא כעץ בעלמא. ומה שהוא טעים בתחילה, אין זה אלא משום חלקי הדבש המעורב בו, אולם לאחר לעיסה ממושכת פג טעם הדבש, והוא נשאר בטעמו הטפל.

הפרופוליס הוא שרף עצים המובא ע"י הדבורה כשהוא דבוק לרגלה, והיא משתמשת בו כדבק, מותר באכילה, שאינו נכנס כלל לגוף הדבורה. אולם יש להזהר בכשרותם של החומרים הנוספים שנוהגים כיום לערב עם הפרופוליס. וכן הדין באבקת פרחים "פולן" [מובא ע"י הדבורה באמצעות רגליה, ולא נכנס לגופה]. אלא שיש להיזהר משאריות חרקים הדבוקים בהם [כגון עש הדונג או רגלי הדבורים].

מזון מלכות [=טוני רויאל, הוא ממוצה מגוף הדבורה, והוא משמש כאוכל לזחל הדבורה שעתידיה להיות המלכה], ודינו כיוצא מן הטמא שהוא טמא. אולם דעת הרבה מן הפוסקים שמחמת שהוא פגום, ושימושו באופן שהוא בטל, על כן לצורך רפואה מותר להשתמש במזון זה, ואף לחולה שאין בו סכנה, ורבים מן הפוסקים התירוהו גם לבריאים לכתחילה [וכן הורה הלכה למעשה מו"ר הראש"ל הג"ר שמ"ע שליט"א, שמותר לערבו לכתחילה בדבש גם לבריאים, וראה עוד בשו"ת שש משזר שם].

טפילים המצויים בדגים בבשר ובראש הדג

כמבואר לעיל, יש קהילות ישראל שנמנעו לאכול דגים בר"ה [שדומה ללשון דאג-דאגה], ויש שאדרבה כתבו שהוא סימן טוב וראוי לאוכלו, ונהגו לומר: יהי"ר שנזכה לפרות ולרבות כדגים. אולם כדי שחלילה לא ייהפך הסנגור לקטגור, יש להזהר מאד שלא יבואו חלילה להיכשל באיסור אכילת שרץ המים. זאת ועוד שיש רבים שנוהגים לאכול "ראש דג" ולא "ראש כבש", ולעיתים יש דגים שחשש הטפילים בהם הוא בעיקר בחללים שבראש, ועל כן חובת הזהירות מרובה היא.

וקודם שנפרט את המציאות של הטפילים בדגים נקדים את עניני ההלכה של איסור שרץ המים, בדגים, עיקרי הדינים נלקחו מספר תולעת שני, חלק ראשון הנדפס מחדש, חלק שני ושו"ת שש משזר ב' חלקים.

דיני שרץ המים

א. תולעים הנמצאים על בשר הדג מבחוץ [כגון הטפילים למיניהם: "ארגולוס" או "לרניאה" המצוי בדגי הבריכות, כינת סלמון על גבי דגי סלמון ועוד], או בתוך מעי הדג, [כגון המצוי בהרבה מדגי הים הפתוח], או על שאר איבריו הפנימיים, [כגון המצוי על ביצי הדגים השונים], או אותם הנמצאים בתוך המוח או הכבד של הדג, או הצמודים לשדרת הדג, אסורים. כיון שהתולעים הגיעו לדג מבחוץ וכיון שהם שרצו במים, הם אסורים משום "שרץ המים". ולכן יש לבדוק היטב את הדגים המוחזקים כנגועים. וכמו כן יש לבדוק את ביצי הדגים המוחזקים כנגועים וכפי המפורסם ע"י המומחים לדבר. [על סוגי התולעים המצויים בסוגי הדגים השונים ואופן נקינתם ראה בכרך שני שפירטנו באריכות] י"ח.

יח עי' שו"ע י"ד (שם סעי' טז) ועי' בט"ז (ס"ק כא) שם. והחכמת אדם (סי' ל"ח סעי' כח) כתב: ויש מקומות שהמים מגדלים בדגת הים שרצים אצל הסנפירים סמוך ממש לעין, וגם על הסנפירים ובתוך הפה, והם עגולים כעדשה, ואין ניכרים כלל, ויש להם עינים שחורות כשני טיפי זבוב סמוכים זה אצל זה, והמכיר אותם יכול להפרישן בסכין,

מאמרים ותשובות | טפילים המצויים בדגים

ב. תולעים הנמצאים בין עור הדג לבשרו - מותרים. והיינו כאשר אין רואים סימני חדירה על העור מבחוץ, כיון שאם יש סימני חדירה של הטפיל על העור, הרי שהטפיל נצמד לדג מבחוץ ואח"כ נכנס תחת העור, ואזי דינו כטפיל שעל העור ואסור כדין שרץ המים¹.

ג. תולעים הנמצאים בתוך בשר הדג, נחלקו בזה הראשונים: דעת הרמב"ם שהם שהם בתוך הבשר, הם אסורים כדין שרץ, ודעת הרשב"א ועוד ראשונים, שדינם של תולעים אלו מותרים, כיון שיש לתלות שתולעים אלו נוצרו בתוך הדג עצמו, ולא באו מבחוץ, וכדעתם פסק השולחן ערוך להלכה. אולם, אם תולעים אלו יצאו מן הדג לשולחן או אף אם פרשו לקערה - אסורים. ולכן אם מבשלים דגים טריים שיש חשש להימצאות תולעים בבשר הדג, יש להכניסם מיד למים רותחים, כדי שאם יש תולעים - מיד ימותו ולא יהיה חשש שהם יפרשו. ובדגים קפואים אין לחוש לכך, שכן התולעים מתים מחמת ההקפאה, אלא שכל האמור שתולעים שבבשר הדג מותרים - היינו ב'סתם תולעים' שאנו תולים שהם נוצרו בדג. אולם תולעים שברור לנו שבאו מבחוץ ואח"כ נכנסו לבשר הדג - אסורים כדין שרץ המים ויתבאר בסעיף הבא².

עכ"ל. ועי' עוד במ"ש החו"א זצ"ל (י"ד יד, 1) לענין הטפילים שע"ג דג הקרפיון. ולענין הנמצאים במוח או בכבד כ"כ בכה"ח (אות קמז) בשם הפר"ח ועוד. ולענין הנמצא בשדרת הדג דינו כנמצא במעי הדג ופשוט. ואמנם, עי' בדרכי תשובה יו"ד (שם ס"ק קסח) מש"כ בשם השו"ג להתיר, ורק משום מיאוס להחמיר בזה, ובאמת שאין דבריו ברורים. ואולי חשבתי לבאר דבריו, שאיירי באותם תולעים הנמצאים בשדרת הדג אך מתחת הקרום המפריד בין חלל המעיים לבין הבשר, כלומר, מחד הם אינם תחובים בבשר, אך מאידך הם מתחת הקרום. ובהלכה זו כיצד ההוראה הלכה למעשה אני נבוך. ואפשר שבוזה הסתפק בדרכ"ת שם. ובתשובות אחרות ניסיתי לבאר דברי הרב שו"ג בדרכים נוספות, וראה בכרך ב שתיארתי את סוגי הטפילים השונים. וראה שם עוד על צורת הבדיקה והנקיון של כל אחד מסוגי הדגים.

יט שו"ע ונו"כ שם. אמנם לעיתים הטפיל מגיע מבחוץ וחודר תחת העור ויש להזהר בזה כל שרואה סימני חדירה חיצוניים, וראה עוד לקמן בכרך השני בערך "מרלוזה".

כ הנה כמבואר בפנים דעת רבינו הרמב"ם וסייעתו לאסור גם תולעים שבבשר הדג וכך כתב (הל מאכ"א פ"ב ה"י): תולעת הנמצאת במעי הדגים ובמוח שבראש הבהמה והנמצאת בבשר אסורה. אבל דג מליח שהתליע הרי התולעת שבו מותרת, שהן כפירות שהתליעו אחר שנעקרו מן הארץ... עכ"ד. הנה מחד בתחילת דבריו כתב הרמב"ם לאסור אותם אלו שבמעי הדגים, אך בהמשך בצד ההיתר כתב רק לגבי דג מליח שהתולעת שבו מותרת, ולא התיר אותם שבבשר הדג. ומבאר המגיד משנה שם, שאכן ס"ל להרמב"ם שכל התולעים שנמצאים בדג כשהוא בחיים זה אסור, ודווקא לאחר מיתה מותר, ובוזה שונה הדג מבהמה, שאפילו לאחר מיתה התולעים שבבהמה אסורים כיון שהבהמה איננה מותרת אלא לאחר שחיטה. ודין זה נפקא לו מהסוגיא במס' חולין (סו ע"ב), שכתבה שם הגמרא אסירי מ"ט מינם ניים ועלי ליה באוסייה, ודכוורי שרי. ומקשה הגמרא מ"ש מדרגים שבבהמה, ומתרת הגמרא שבהמה בשחיטה היא דמשתרייא, אבל דגים באסיפה בעלמא מישתרי והני כי קגבלן בהיתרא קא גבלן, עכ"ד הגמ' שם. ודעת רש"י שם שקוקיאני אלו תולעים שבבשר ובריאה. ודעת ר"ת שם בתוד"ה קוקיאני, שהיינו תולעים שבדגים. וזהו שכתב הרב המגיד, שס"ל לרבינו הרמב"ם שכל תולעים שבדגים מחיים וזהו קוקיאני דאסירא. אלא שמכל מקום אם תקשה מדוע כתב הרמב"ם תולעים שבמעי הדג דווקא, על כך מיישב הלחם משנה שכתב כן כיון שהמציאות שהתולעים נמצאים במעי הדג ודובר הרמב"ם בהווה. ובספר הליקוטים שבספר הרמב"ם מהדורת פרנקל הביא, שבספר הגהות על הרמב"ם לרבי דוד עראמה זצ"ל כתב, שמדיוק לשון הרמב"ם נראה טעם אחר ולא כטעמו של הרב המגיד, והוא, שלדעת רבינו הרמב"ם כל תולעים שבבשר הדג מחיים אסורים, היינו משום שמחיים הרי הוא כמחומר, וכל תולעת ששרצה במחומר אסורה. ומדייק דבריו שם מסוף דברי הרמב"ם לענין דג מליח שהתולעת שבו מותרת, וכתב הרמב"ם שהטעם להתיר משום שהם כפירות שהתליעו לאחר שנעקרו מן הארץ. [ובספר ערוך השולחן יו"ד סי' פד סעיף צב כתב בדעת הרמב"ם זו"ל: ודע, שהרמב"ם יש לו שיטה אחרת בתולעים... דאפילו הנמצאים בבשרו של דג מחיים, תלינן שנכנסו מחוץ. ותולעים שבדגים אינם מותרים רק הנולדים לאחר מליחתן, עכ"ד]. וכדעת רבינו הרמב"ם כ"כ בספר התרומה [וכן למד בדעתו הרשב"א עמ"ס חולין שם. ובשלט"ג על הר"ן סוף"ג דחולין]. ובתנ"ח (כלל מ"ז) כתב שכן דעת השערי דורא. אמנם הב"ח כתב (י"ד סי' פ"ד סו"ד"ה 'כל תולעים') שרק בחתיכות דג דעתם להחמיר כיון שיש ספק שמא באו מחוץ לחתיכה. אולם בין העור לבשר דעתם להתיר. עי"ש. (וכ"כ היש"ש עמ"ס חולין פ"א סי' קד), שבחתיכת דג יש להחמיר ולאסור כיון שחיישינן שהתולעים שבאו מעלמא לבני המעיים נפלו לחתיכה בשעת קריעת הדג). אמנם בשו"ת בית אפרים (י"ד סי' כה), פליג עליהו וס"ל שלדעת השערי דורא, תולעים שבדגים אסירי בכל עניין כשזה מחיים. ומאידך דעת הרשב"א וסייעתו להתיר תולעים שבבשר הדגים והדברים מבוארים ברשב"א בחידושו עמ"ס חולין שם הביא את דעת ספר התרומה, שקוקיאני הם התולעים הנמצאים מחיים בין בדגים ובין בבהמה והם אסורים, ולא שנא אם נמצאו בראש או במעיים או בגוף החתיכה. והרשב"א שם פליג עליה, להתיר כל תולעים שבבשר הדגים עי"ש. וכן דעת הרי"ף, הרא"ש וכ"פ רבינו בעל הטור. וכן ציין לדעתם הרמ"א בתו"ח דיני תולעים (כלל מז-מח) שהביא שם את דברי הטור שהתולעים שבמעי הדג אסורים דמעלמא

טפילים המצויים בדגים | מאמרים ותשובות

ד. סוגי תולעים שקודם כניסתם לתוך בשר הדגים שרצו במים, ואח"כ נכנסו למעי הדג ולתוך בשרו, אסורים מן התורה כדין שרץ המים. ובזמנינו ידוע וברור שתולעת הנקראת "אניסאקיס" קודם כניסתה לבשר הדג היא מתפתחת בקרקעית הים משלב ביצה לשלב הזחל, ובלעט ע"י דגיגים הנבלעים ע"י הדג, והתולעת ממשיכה לגדול בתוכו והיא נמצאת במעי הדג, בחלל הבטן ועל האיברים הפנימיים, וגם בבשר הדג. ולהלכה, תולעת זו אסורה כדין שרץ המים כיון שמקורה מבחוץ. וכן דעת רוב מנין ובנין של פוסקי הדורות האחרונים. ויש לדעת שתולעת זו מצויה בכמה מיני דגים ידועים כגון: סוגי דגים ממשפחת הסול, פלאונדר, דגי קוד ודגי סלמון שמקורם מן הים [לא מכלובים]. ולכן הקונה דגים שמצוי בתוך בשרם תולעת זו, חובה עליו לחטט אחריהם ולהוציאם מן הבשר קודם האכילה. [וראה בכרך שני בפרק המפרט אופני בדיקת הדגים בערכם של דגים אלו, ואת האופנים השונים לבדיקת הדגים מתולעים אלו] כא.

אתו, ובין עור לבשר או תוך הבשר מותר. וצ"ע שכן פסקו הרא"ש והרי"ף [ומש"כ שכ"כ הרמב"ם, זה ט"ס וצ"ל הרמב"ן, וכמו שכתב המנחת יעקב שם בסק"ג]. וסיים שם שכן הסכמת הפוסקים דלא כמשמעות השערים דאף בדגים אסור בכל ענין. [כוונתו לספר שערי דורא (סי' נב) הנז']. אלא שלהלכה למעשה רבינו הטור (י"ד ס"ט פ"ד) ומרן בשולחן ערוך והרמ"א שם (י"ד ס"י פ"ד סעי' ט"ז) ובספרו תו"ח הנז' פסקו כדעת הרשב"א. הרא"ש, הרא"ה, הר"ן ועוד. להתיר תולעים שבבשר הדג אפילו מחיים, ולא חששו בזה לדעת הרמב"ם כיון שהוא נגד דעת רוב הפוסקים. ואע"ג שיש מי שפקפק בזה, ולדעתו כל החרקים שבבשר הדג הם תמיד מבחוץ. מ"מ ההלכה לא זזה ממקומה, מלבד סוגי תולעים מסוימים שלא להם נתכוונו חז"ל, וראה לקמן בהערה הבאה. ולענין אם פירשו התולעים לבחוץ, הנה מרן השו"ע כתב מפורש שהתולעים מותרים כל עוד ולא פירשו. אלא שלא ברור בכוונת מרן האם פירשו היינו אפילו על גב החתיכה או דוקא אם פירשו על השולחן. ועי' בזה מ"ש בזב"צ אות קכ"ג. ועי' בדעת הרמ"א מש"כ על דברי מרן שם. ועי' בערוה"ש שם אות צא. ועי' לקמן בפ"ד מש"כ לענין תולעים שבגבינה, ומש"כ לעיל בהערה 1 בשם הרב פעלים, עי"ש. [ומש"כ ליתנם במים רתוחים כדי שלא יצאו לבחוץ, ראה כע"ז בתולעת שני פ"ו סל"ט ובהערה שם]. וראה עוד שם בפ"ד לענין החרקים הנמצאים בתוך בשר הבהמה והעוף. ובפ"ה לענין תולעים שנמצאו בבשר החגבים, שדינם כדין תולעים שנמצאו בבשר הדג, יעו"ש.

כא הנה בד"ן זה, ובסוג של תולעת זו, עסקנו שנים רבות וחקרנו בזה מעל עשור שנים כדי להגיע בס"ד לחקר האמת. וצירפתי למחקרי זה כמה תלמידי חכמים חשובים, ועל צבאם הלא הוא מעלת ידידנו הגאון השקדן רבי משה מרדכי קארפ שליט"א, ותשובות רבות נכתבו בד"ן זה, ואת תחילת הדברים כתבנו בספר זה במהדורתו הראשונה, ושוב אספנום כאחד אל קונטרס שהתפרסם בשו"ת שש משזר כרך א, ועוד הוספנו תשובות נוספות שנדפסו בשו"ת שש משזר כרך שני. ובספר תולעת שני הנדפס כעת במהדורה חדשה, הבאתי את כל השק"ט בד"ן זה, ובסוף הספר אספתי את כל אשר קיבלתי מגדולי ישראל בכתב ידם כדי שישאר וישמר לעד כתב ידם, וכיון שהדברים ארוכים מאד אין טעם בזה לכלול את הדברים, על כן רק אצטט את עיקר המסקנא ודעת גדולי דורינו ממה ששמעתי באזני, וממה שיש בכתב ידם בלבד, ומאומה לא מפי השמועה.

הנה הלכה למעשה כאמור לעיל מדברי הגמ' (חולין דס"ז ע"ב) ברור שתולעים בין עור לבשר מינה קגבלי ומותרים, ואותם שבאיברי פנים אסורים אע"פ שאינם בבני המעיים דעיילי ליה מאוסייה. וק"ו אם הם גם בבני המעיים שוודאי אסורים כיון שמבני המעיים יצאו והגיעו גם לאיברים בפנים, וכמבואר לעיל. ובכל זה גם כאשר הם על גבי האיברים או בחלל הבטן ובדפנות. וכפי שביאנרו לעיל מדברי הפוסקים, ואכן הגם שהלכה למעשה פסק רבינו הרמב"ם (מאכל"א פ"ב הי"ח) שתולעים שנמצאים בדג מחיים אסורים, ומשמע אפילו בבשר הדג, והארכתי לברר את דבריו ז"ל בסו"ט תולעת שני כרך שני בבירורי הלכה סי' ה' ואילך, מ"מ דעת שאר הראשונים כדינא דגמרא כפי שנתבאר לעיל שבין עור לבשר מותר אפילו כשהם מחיים. והוסיפו להתיר גם בתוך הבשר, ואסרו רק אותם שנמצאים בבני המעיים או כיוצא בהם (כלשון מרן בבית יוסף) שזה בכל מקום דאיכא למימר בהו דאתו מעלמא. וכבר בתשובתי הנז' בסוף ספר תולעת שני שם הבאתי את לשונות הזהב של הראשונים ז"ל שהדגישו שהיתיר של תולעים שבבשר כיון דאי אפשר שבאו מבחוץ, ואין זה משום הלכה למשה מסיני, אלא סברא חשובה יש בהיתר של אותם תולעים שבבשר, ובאיסור של התולעים הנמצאים בבני המעיים וכיוצא בהם. וכך פסק מרן השולחן ערוך הלכה למעשה ביו"ד (סי' פד סעי' טז) וכ"ה ברמ"א שם ובספר תו"ח בדנין תולעים (כלל מז-מח). מאידך נדון דידן של תולעת 'אניסאקיס', איננה סוגיית הגמ' בחולין בסוגיית קוקיאני, שהרי בגמ' להדיא שקוקיאני אינן נמצאות בבית הרעי אלא במקום הכבד והריאה, ולכן הסיקה הגמ' שהם מ"מ אסורים כיון שהם מגיעים מפתחים אחרים שבדג. אמנם נידו"ד נלמד בק"ו מסוגיא דידן שהרי תולעת זו נמצאת בתוך בני המעיים ממש שזה בא מהמזון ואז פשיטא שהם אסורים כיון שבאו מבחוץ, וזה שאח"כ המשיכו לשאר מקומות מאי"נ בזה והם עומדים באיסורם, ואף אם הם המשיכו לחלל הבטן או לבשר עצמו הם נותרים באיסורם, וכל מה שהופקע מכלל זה, באם הם אינם יכולים לבוא מהחוץ והם נמצאים בין עור לבשר או בבשר ומיניה קגבלי, אך אם באו מבחוץ למעיים הם נאסרו משום שרץ המים ונשארים באיסורם לכל מקום שילכו. וכל הדיון בגמ' היה אם הם בשאר איברים ולא במעיים שאז יש חידוש שעילי ליה באוסייה, או שזה בבשר ולא בשאר מקומות שאז מותר דמיניה קגבלי, אך אם הם נמצאים גם במעיים וגם בשאר מקומות הם עומדים באיסורם כיון שבאו מבחוץ, וכמדוקדק בלשון הגמ' כפי שהבאנו לעיל ובלשונות של הראשונים בטעם היתר התולעים בבשר. [ודו"ק היטב גם בלשון הבי"ח ביו"ד

פ"ד שם, שבנמצא בחתיכת דג אע"ג דלא נמצאו במעיים, יש לחוש שמא נכנסו באוזנו ואח"כ נכנסו בבשר הדג מבפנים ולכן נמצאו בחתיכה ואסורים מספק, עכ"ל. וברור שאם נמצאו גם במעיים ממש אין כלל בית הספק והם אסורים שנמצאו בחתיכת הדג עיי"ש, ודו"ק].

ועוד הארכתי שם אודות גודל התולעת בזמן הבליעה, מחזור חייה של התולעת, וזמן כניסתה אל בשר הדג, וכ"ז לדון בדברי המדענים שחלק מהדברים מבוססים יותר ולא השערות בעלמא, וחלק מדבריהם נסתרים מאחד למשנהו, עד שלעתים הדברים היו מאוד משונים ומוזרים. ועל כן אמרתי לשוב אל הדברים מכח המציאות והראיה ולא מדברי אף אחד מהם. שהנה לכך שמקור התולעת מחוץ לדג, אין צריך לכך מומחים, אלא כיון שבמציאות זה נמצא בתוך המעיים ממש הרי שזה בא עם המזון ומקורו מבחוץ, ועוד שבמציאות באותו ים שהם מצויים לרוב תולעים אלו כגון בנורבגיה, כאשר מגדלים אותם דגים בכלובים בתוך אותו ים הרי שהדגים נקיים לחלוטין, וברור ופשוט שמקורם מבחוץ ודין שרץ המים עליהם. ולמעשה אין בכך כל נ"מ, כיון שהם נמצאים במעיים ממש ולכו"ע אסורים ולא מצינו שיש חילוק כיצד הם נכנסו אל הדג, ואם כעת לפנינו הם ניכרים ואסורים כך דינם יהי' לעולם. אולם בפועל בכל הבדיקות מאז ומעולם הם נמצאו יותר מגודל 1 ס"מ, ולעיתים נדירות קטנות יותר, ובסרדינים הקטנים ביותר מצאתי אותם קטנים יותר, אולם בד"כ לא יותר קטנים מחצי ס"מ, וגם לעיתים נדירות שמצאתים קטנים ביותר מעולם לא מצאתי אותם בזמן בדיקת הדג כולל בדגים הקטנים ובשרימפסים בגודל מיקרוסקופי [ויש לזכור שרוב הבדיקות שלנו הם במעבדה, ולו יצויר שיש קטנים שכאלו היינו אמורים לראותם]. כך שברור שטענת האומרים שבתחילה זה בגודל מיקרוסקופי זה תמוה, שלאחר בדיקות של אלפי דגים מעולם לא נמצאו גודל שכזה. וזה מתאים גם לדברי המומחים שהתכתבו איתם, והבאתי דבריהם בחלק מתשובתי. ולמעשה אין בזה כלל נפק"מ, כיון שלעניינינו, בדגים שלפנינו כולם ניכרים וגדולים הם.

ועוד כתבתי שם לדון על זמן כניסת התולעת אל הבשר נגררתי גם בכמה תשובות, אם זה מחיים או לאחר מיתה, ואמנם גם בנידון זה אין נפק"מ למעשה, כיון שלאחר שנתברר שהם באים מבחוץ למעיים ומשם לחלל הבטן ומשם לבשר, מאי נ"מ מתי חודרים לשם, רק שלתוספת כתבתי מה ששמעתי מן המומחים ומה שראיתי כתוב בשם, ולאחר מכן בבדיקות שעשינו כאשר אנחנו עושים ניקוי מיידי לאחר הוצאת הדג ממי הקרח באוניה ועושים אותה 'פילה' מיד ושוטפים ומנקים נמצא נקי בד"כ, ומה שמשאירים עם לכלוך או שהדיג הוא לסיפון ומעבדים באיטיות יותר בספינות, אזי המציאות שהדגים נגועים ביותר. ומכאן שבמציאות נראה כדבריהם וניכרין דברי אמת כפי שאנחנו רואים בדגי בקלה בארגנטינה שמגיעים בקרח ומעובדים ישירות במפעל - שהם נקיים. ומאידך, אותם שמעובדים באוניות נגועים יותר. וכן הוא המצב בדגי ההרינג שנחתכים ונשטפים מיד כשהם יוצאים ממי הקרח הם נקיים יותר, ואותם שמשאירים עם הלכלוך [אפי' קצת כגון הפילה השלם (פרפי)] וק"ו דגים שלימים] הם נגועים יותר, וכן כל כיו"ב. ושוב תיארתי את הבדיקה שאנחנו עשינו בנורבגיה על דגים שנודווגו מיד, וכו' כמתואר שם. ועוד את בדיקת הרבנים והאברכים שעשו בארה"ב פעמיים, ומדהווחות שבס"ד הגיעו לידי בשלימות. וכל הדברים שוים כאחת.

ולסיום הענין חזרתי והדגשתי שלא חלילה כתבנו לאסור כל התולעים שבבשר הדגים, אלא אדרבה כולם מותרים להוציא תולעי אניסאקיס מחמת הטעמים שביארנו לעיל. וכפי שביארנו לעיל סוגיית הגמרא בחולין לא עסקה באניסאקיס כיון שהיא כתבה להדיא שקוקיאני אינם נמצאים במעיים, ואניסאקיס כן נמצאים בתוך המעיים ממש ובתוך מקום יציאות של הדג. ואחר שהארכנו במקורות ההלכה והדין, ולאחר שסיכמנו הענינים במציאות, סיכמנו בזה"ל.

להלן סיכום דעות הפוסקים הלכה למעשה: דעות המתירים: הגאון רבי משה יהודה לייב לנדא (שליט"א) אב"ד בני ברק; בקונטרס פעמי יעקב גל' חודש אלול תש"ע ע' צט. הגאון רבי ישראל הלוי בעלסקי זצוק"ל מח"ס שו"ת שולחן הלוי ורב פוסק מערך כשרות או יו ארה"ב, במכתב שפרסם בי"ח סיון תש"ע. הגאון רבי משה ראטה שליט"א דומ"ץ קארלסבורג, בתשובה משנת תשס"ט, הובא בשו"ת שש משור ח"א בקונטרס הנז' סי' י. הגאון רבי פסח אליהו פאלק שליט"א מרבני מנצ'סטר מח"ס שו"ת מחזה אליהו: בכמה תשובות בד"ז. הגאון רבי משה חיים אפרים פאדווא שליט"א אב"ד התאחדות החרדים בלונדון, במכתב מיום יד סיון תש"ע. הרה"ג ר' משה ויא שליט"א, בספרו בדיקת המזון ובמכתב שכתב אלי בחודש אייר תשס"ה ונדפס בקונטרס שבשש משור סי' ב, ונשאר בדעתו כך גם אחר שנים כאשר רוב הפוסקים גדולי ישראל פרסמו לאיסור. הרה"ג ר' יוסף מרדכי זילבר שליט"א מראשי בד"ץ בעלזא, בשני מכתבים שכתב אלי ונתפרסמו עם מו"מ בדבריו בקונטרס שבשש משור סי' ד.

לעומתם דעות האוסרים: הגרי"ד הברשטאם זצ"ל, קונטרס 'אנוכי תולעת'. הגר"נ גשטטנר זצ"ל, שו"ת להורות נתן ח"ט י"ד סימנים כג-כה, ובחתימתו על מכתבו של מרן הגרש"ה בעל שבט הלוי זצ"ל מיום ט אייר תשע"ד, וכתב שם דפשוט שהתולעים אסורים וחלילה להקל. מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, מכתב ראשון מפרשת שמיני תשס"ח, הובא בקונטרס הנז' בסי' ה; מכתב שני מ"ב ניסן תשס"ט, הובא בקונטרס בסי' כה מכתב ב; מכתב שלישי מט' אייר תש"ע, הצטרף לחו"ד של בעל שבט הלוי, הובא בקונטרס שם מכתב ד; מכתב רביעי מ"ח אייר תשע"א, חתם על מכתב רבני ארה"ב לאיסור והוסיף בכתי"ק שכנים דברי האוסרים; מכתב חמישי שנכתב על נייר המכתבים שלו מיום כ"ד סיון תשע"א, ושוב כתב בחריפות יתר על חומרת האיסור וביקש מהרבנים ומועדי הכשרות שלא להטות את הרבנים בדרך עקלקלות להתיר. מרן הגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל, שו"ת שבט הלוי ח"ד יו"ד סי' פג; שו"ת שבט הלוי ח"ז יו"ד סי' קנז; מכתב שנכתב ע"י הגר"מ קליין לאחר שישב בקודש פנימה, מיום ו' ניסן תשס"ט; מכתב בכי"ק של בעל שבט הלוי מיום ט' אייר תש"ע, וכתב שם שפשוט וברור שזה איסור

טפילים המצויים בדגים | מאמרים ותשובות

ה. פרוסות או חתיכות דגים, שמקורם מדגים שמצוי בהם תולעי אניסאקיס, אם הם מדגים שרובם נגועים כגון דגי סלמון מן הים, אין כל היתר עד שיבדקו כל פרוסה וכל חתיכה גם אם אין בהם אלא מיעוט המצוי שנגוע - גם חייבים בבדיקה וכדין שאר מוצרים כעין אלו. אולם אם הבדיקה קשה מאד, ודורשת טרחה מרובה ואמצעי עזר, מי שסומך לאכול ללא בדיקה אין מוחים בידו שיש לו על מה לסמוך, ומכל מקום אין להנהיג כך לכתחילה, ובוודאי שאין לסמן על מוצר זה ככשר למהדרין^{כב}.

תורה, והוא בקונטרס שם סי' כא מכתב ד; מכתב מיום ב' כסלו תשע"א; מכתב מיום י"ח אייר תשע"א, חתם על מכתב רבני ארה"ב לאיסור והוסיף בכתב"ק שכבר גילה דעתו בזה בשו"ת שבה"ל (ח"ד סי' אב). הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א, מכתב מיום ז' מרחשון תש"ע, והצטרף וחתם על מכתב בעל שבת הלוי מיום ט' אייר תש"ע. הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א, בתשובה להגרי"ד הלבשרטאם זצ"ל בקונטרס ואנוכי תולעת. וכן אמר לי בעל פה. וגם הצטרף וחתם על מכתב בעל שבת הלוי מיום ט' אייר תש"ע. הגאון רבי חיים גריינמן זצ"ל, כך אמר לי בעל פה כשזכיתי לשבת עמו פא"פ, ועוד כך נאמר לי להדיא ע"י בני ביתו, והבאתי דבריהם בקונטרס שם בסי' א. הגאון רבי משה הלבשרטאם שליט"א דומ"ץ בעיר אנטוורפן, בכמה שיחות עמו בעל פה, וכן בשיחה פא"פ בביתי לפני כשנה. וכן בתשובה הלכתית ארוכה ומנומקת, והביא דבריו הג"ר רפאל אייפרס מהולנד בשו"ת שלו ושב ורפא חיו"ד סי' קיג. הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א, בשיחה עמו בביתו כאשר הראיתי לו את הטפילים, וכן הצטרף וחתם על מכתב בעל שבת הלוי מיום ט' אייר תש"ע. הגאון הרחי"ד וויס שליט"א, בספרו שו"ת ויען דוד סי' קיד. הגאון רבי משה סופר שליט"א ראב"ד קהילת פאפא ירושלים, בתשובה שכתב על דברי הגרמ"ל לנדא, והובאה בשלימותה בקונטרס שם בסי' כ. הגאון רבי שרגא פינול הכהן שליט"א מ"ח"ס בדי השולחן, חתם על מכתב הרבנים בארה"ב מיום ח"י אייר תשע"א, על איסור תולעת אניסאקיס. הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א: חתם על מכתב הרבנים בארה"ב מיום ח"י אייר תשע"א. הגאון רבי אהרון משה שכטר שליט"א, חתם על מכתב הרבנים בארה"ב מיום ח"י אייר תשע"א. הגאון רבי שמואל אויערבך זצ"ל, הצטרף וחתם על מכתב בעל שבת הלוי מיום ט' אייר תש"ע. והוסיף וכתב שאין למתירים לתלות בוקי סריקי באביו רבן של כל ישראל מרן הגרשז"א זצ"ל. הגאון הראש"ל רבי שלמה משה עמאר שליט"א, בתשובתו שנתפרסמה בראש ספרי תולעת שני כרך ב, ובשם משור בקונטרס הנז' בסי' ג, וכתב שם שחלילה להקל בזה. הצטרף וחתם על מכתב בעל שבת הלוי מיום ט' אייר תש"ע. הגאון רבי רפאל אייפרס שליט"א דומ"ץ באמסטרדם הולנד: בשו"ת שלו ושב ורפא חיו"ד סי' קיג. הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א דומ"ץ חניכי הישיבות, מכמה שיחות ופגישות פא"פ בדין זה. במכתב, ראה בקונטרס שבשו"ת הנז' סי' כא מכתב ב. הגאון רבי מרדכי משה קארפ שליט"א דומ"ץ קרית ספר, ליווה אותנו לכל אורך המחקר ובבתיהם של גדולי ישראל. כתב קונטרס 'והייתם קדושים' בדין זה לאסור תולעים אלו. כתב והשיב תשובות רבות בהלכה, ראה בקונטרס שם: ה. סי' יא. סי' יג. סי' כא מכתב ב. הגאון רבי משה אליעזר בלוס שליט"א אב"ד סיקסא ארה"ב, ראה מו"מ בספר שם משור בקונטרס שם בסימנים ז-ט. הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א דומ"ץ בב"ד דמ"ן בעל שבת הלוי ורב שכונת אור החיים: מכמה שיחות, פגישות והתכתבויות; תשובה המובאת בקונטרס שבספר שם משור בסי' יח; מכתבו מיום ד ניסן תשס"ט - מובא בקונטרס שם בסי' כא מכתב א; מכתב שכתב אל הרה"ג משה ויא, ובו ביקש ממנו לדייק בדבריו ושלא לצטט את הרב ואזני בשם המתירים, בזמן שהכל הוא להיפך ממש, ומכתב זה הוא מיום ב' כסלו תשע"א, ועליו חתם מרן בעל שבת הלוי והוסיף בכ"ק: "הדברים הנ"ל המה אמיתיים".

והנה, את דעת מרן הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל זכיתי לשמוע בקיצור ולא באריכות, ומעשה שהיה כך היה: הבאתי אל הקודש פנימה את ספרי תולעת שני לקבל הסכמתו וברכתו, ודיברתי עמו על תולעי אניסאקיס, והארכתי לתאר אותם, ועוד הראתי לו מכתב שכתב לרב ענתבי בארגנטינה להתיר התולעים כעין גרגר אורז הנמצאים בבקלה [שאלו הם בכלל הדין הרגיל של תולעים שבבשר, והם מותרים, ואינם נמצאים אלא בבשר ולא בבני המעיים], והוספתי לו שכן פסק מו"ר הגר"ש עמאר שליט"א, ותשובתו הייתה: "אם בוודאי הם באים מבחוץ, ברור שאסור, ואם כך דעת הרב עמאר כך גם דעתי". ואחר זמן רציתי שמרן יצטרף בכתב לזה ותיאמתי יחד עם ידידי הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א לבוא יחד עם הדגים לפני מרן להראותו את הכל, אלא שכבר לא זכינו לכך, ואף אשר מעלת ידידנו בנו רבי משה שליט"א השתדל לתאם ולקיים זאת, אך עקב חולשתו של מרן זיע"א לא אסתייעא מילתא ולבסוף לא זכינו לזה. ולא נותר בידינו אלא דבריו שאמר לי בעל פה בזמן שהסכים על הספר 'תולעת שני'.

העולה לדינא: תולעת אניסאקיס, כיון שמוצאים אותה בתוך בני המעיים ממש במקום שבה עם המזון, ונמצאת גם על דופן המעי, ועל איברי הפנים, ובדפנות הבטן, וגם נכנסת לתוך הבשר, אסורה היא כדין שרץ המים כיון שהכל תולעת אחת. ושונה היא מתולעים אחרות שנמצאות רק בבשר ואין מוצאים אותם כלל בבני המעיים, שהם מותרות הלכה למעשה גם בזמנינו באתם דגים שהם נמצאים. וכן פסקו הלכו למעשה רוב מגני רוב בנין של פוסקי הדור זיע"א, ויבדל"א גדולי דורינו. והיית יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות.

כב ראה מש"כ בתולעת שני שם, ומש"כ הלכה למעשה מעלת ידידנו הגרמ"מ קארפ שליט"א בתשובתו לגבי פרוסות הלינג בהיתר אכילתם לצרכן, והבאתי דבריו בשו"ת שם משור ח"א קונטרס תולעים בדגים סי' יג, שלכל אחד מהם שיש חובת בדיקה במיעוט המצוי, בכה"ג יש מקום להקל ולהתיר באכילה, אולם הוסיף שם בתשובתו, שאמנם כל זה לענין היתר אכילה, אבל לענין ליתן הכשר למהדרין על הדבר שהינו נקי מתולעים

מאמרים ותשובות | טפילים המצויים בדגים

1. דג טחון מותר לאוכלו, ואין לחשוש לחרקים, שגם אם היו הם ודאי נטחנו ונתבטלו^כ.

דגים טריים

בדגים הן בדגי הבריכות והן בדגי הים והן הגדלים בכלובים שבים. מצויים חרקי מים רבים, הן כטפילים חיצוניים היושבים על גבי העור ולא חודרים פנימה [“ארגולוס” המצוי על גבי קרפיון ולעיתים על דג אמנון. “כינת הסלמון” על גבי סלמון]. ויש מהם שחודרים פנימה [“לרניאה” בקרפיון וכסיף ועוד. “סיפריון לומפי” על הדג האדום (רוטברש מזן מנטלה). טפיל חיצוני המצוי בבקלה צעיר]. והן כטפילים פנימיים “נימטודות” הנמצאים בחלל המעי של הדגים, על גבי האיברים הפנימיים של הדג, ויש אף שחודרים לתוך בשר הדג [אניסאקיס]. יש שצורתם כעין ספירלה, ויש שצורתם כגרגר אורז, התולעים מופיעים בגדלים ובצבעים שונים [קיימים באופן נדיר נגיעות לעיתים בדגים שמקורם בעופות שמעל בריכות הגידול, וכבר רבות בשנים, שתופעה זו מטופלת היטב, להוציא בשנה זו ששוב ראינו שנגיעות זו חזרה בבריכת גידול אחת, ולא ר הניטור והטיפול בבריכה זו, שוב אין מקום לחוש לנגיעות זו].

אופן הבדיקה:

בקניית דגי בריכה כגון קרפיון, מושט-אמנון, כסיף ובורי, יש להעדיף ולהתאמץ ולקנות דגים בחנויות הנתונות תחת השגחה גם לענין הטפילים. ואז הם בחזקת נקיים מבחינת טפילים חיצוניים לחלוטין. ובה איכשר דרא, וכיום רוב ככל בריכות הדגים מפוקחות על ידי מפקחי המכון להבטיח שאין טפילים בדגים, ותוצרת זו משווקת בכל רחבי ארץ ישראל ברשתות “יינות ביתן” “יוחננוף” חלק מסניפי שופר סל ורמי לוי, ועוד חנויות דגים, מה שברוך השם נותן הזדמנות למתגוררים בכל רחבי הארץ להשתמש בתוצרת שהיא נקייה מחשש טפילים.

דגים הנקנים ממקומות שאינם תחת פיקוח לענין חרקים, באם זה דג מצונן כלומר שעבר כבר זמן לאחר מותו, אחיזת החרקים בו חלשה יותר, ואז מגרדים היטב עם סכין את כל עור הדג, ובמידה ואין מבחינים בפצע או סימן אדמומית כל שהיא, אין חשש לטפילים ע”ג העור. ובמידה ויש פצע או סימן אדום יש להסירו עד עומק של כחצי ס”מ. ובאם קונים דג חי יש להקפידו למשך זמן עד שיוקפא כל החלק החיצוני של הדג [השריה בחומץ ומלח אינה מועילה לשיחרור אחיזת חרקים] ולאחר שהדג יופשר יש לנקותו באמצעות גירוד כל העור.

ראש דג

הנה כמבואר לעיל, יש מקהילות ישראל שלוקחים ראש של דג, כסימן שנהיה לראש ולא לזנב. והנה כמפורט לעיל, בדגים שמקורם מן הים או מבריכות שאינן מטופלות, בהם הראש נגוע ביותר, כיון שיש לו חללים מצויים ופתוחים לקליטת הטפילים השונים.

אופן הבדיקה:

יש לקחת ראשים של דגים שמקורם מבריכות המפוקחות על עניני הטפילים ואזי אפשר להשתמש בהם ללא כל חשש.

רבים המשתמשים בראשי דג סלמון לצורך הסימנים, ויש להיזהר שגם סלמון שמקורו מכלובים שבים כגון המשוק מנורבגיה או צ’ילה, עדיין יש נגיעות גבוהה של כינת הסלמון, ומלבד הימצאותה על עור הדג, וכמפורט לעיל ניתן להסירה בקלות יחסית, הרי שהכינה גם נכנסת לתוך כל חללי הפה ועל לשון הדג ובחיק. ועל כן חובה לחצות את ראש הדג ולהסיר את כל האיברים הפנימיים הניתנים להסרה כגון הזימים הלשון, ולשטוף היטב תחת ברז מים שוטף, תוך כדי שפשוף בכריות האגודל, את כל חלקי הפנים של הדג.

- בזה ההכשר למהדרין חייב להיות על הפיקוח מתחילה שהדג נקי מתולעים לגמרי, ולא לסמוך על הרוב כלל. יעוי”ש במתיקות דבריו.

כג ראה בתולעת שני שם את מקור הדין. וכל זה יש להתיר בדיעבד לאחר שכבר נטחן דק וא”א לזהותו אפי’ ע”י מאמץ שהכל הפך עיסה אחת, יעוי”ש באריכות הדברים.

טפילים המצויים בדגים | מאמרים ותשובות

רשימת נגיעות טפילים בדגים מיובאים

שם הדג	ארץ ייצור	אופן העיבוד	רמת נגיעות	אופן הנגיעות	אופן הבדיקה והנקיון
אמנון	סין	פילה - וואקום/תפוזרת	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי
בקלה מרלזה	ארגנטינה / קייפטאון	פילה ללא עור	חזקת נקי	עקב העיבוד בחזקת נקי	בחזקת נקי
	ארגנטינה	פילה עם עור	פחות ממינוט המצוי	חשש לטפילים שנכנסו מהעור ונמצאים בין העור לבשר. ולעיתים חשש לתולעי אניסאקיס ובפרט בתוצרת שנארוה באוניות	עדיף שלא להשתמש אלא עם חותמת נבדק ללא טפילים. הרוצה להשתמש יסיר את העור ויבדוק היטב מכל צדדי הדג.
	ארגנטינה	בקלה צעיר ללא ראש	חזקת נגוע	אניסאקיס בדפנות הבטן	נגוע מאד בחלל ובדפנות הבטן, יש לנקות היטב ולהסיר את הקרום השחור.
בקלה מרלזה	סין	פילה עם עור	חזקת נגוע	תולעי אניסאקיס בבשר	לא להשתמש נגוע מאד
	סין	בקלה צעיר ללא ראש	חזקת נגוע	אניסאקיס בבטן ובבשר	לא להשתמש נגוע מאד
	סין	פילה ללא עור	חזקת נגוע	אניסאקיס בבשר הדג	לא להשתמש אלא עם חותמת נבדק ללא טפילים
ברבוניה	תאילנד	פרוסות פילה עם עור	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי
דניס	תורכיה, יון, קפריסין	דגם שלם, פילה, רגיל / מתובל	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי
הליבוט	כל המדינות	פרוסות ונתחים	חזקת נגוע	אניסאקיס בבטן ובבשר	אין להשתמש רק עם חותם נבדק ללא טפילים
הרינג	סקנדינביה	שלם	חזקת נגוע	אניסאקיס בדפנות ובבשר	לא להשתמש נגוע מאד
	סקנדינביה	פילה [פרפר] דג שלם	מיעוט המצוי	אניסאקיס על ובתוך בשר הדג	לאחר העיבוד וחיתוך לפרוסות התירו מגדולי ישראל להשתמש בזה
	נורבגיה	פילה פרוסות ללא עור המעובד במיכון אוטומטי במפעל	חזקת נקי	עקב העיבוד בחזקת נקי	בחזקת נקי
זהבנון / פולוק	סין	פילה ללא עור	חזקת נגוע	אניסאקיס בבשר הדג	עם עור אין להשתמש. ללא עור אפשר להשתמש רק עם חותם ללא טפילים
טונה	כל המדינות	נתחים ופרוסות	חזקת נקי	עקב העיבוד בחזקת נקי	בחזקת נקי, *על פי פסק מורה דרכו של המכון הראש"ל הגר"ש עמאר שליט"א בחנויות שתחת כשרות המכון אין אישור לשווק את דג טונה "מרלין" מחשש ספק בסימני הטהרה של הדג
לברק	תורכיה, יון, קפריסין [כלובים], סין [בריכות]	פילה, רגיל / מתובל	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי
מקרל	סקנדינביה	שלם	חזקת נגוע	תולעי אניסאקיס בחלל הבטן, בדפנות ולעיתים גם בבשר	יש לנקות היטב את חלל הבטן, ולהסיר את הקרום השחור לחלוטין, ועדיף להסיר את כל החלק הדק של הבשר שעוטף את בטן הדג
מקרל	סקנדינביה	פילה פרוסות	מיעוט המצוי	אניסאקיס על ובתוך בשר הדג	לאחר העיבוד וחיתוך לפרוסות התירו מגדולי ישראל להשתמש בזה [אולם מן הראוי שלא להשתמש בבשר העטוף את בטן הדג]
נסיכת הנילוס	אפריקה	נתחים ופרוסות	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי

מאמרים ותשובות | טפילים המצויים בדגים

שם הדג	ארץ ייצור	אופן העיבוד	רמת נגיעות	אופן הנגיעות	אופן הבדיקה והנקיון
סול	הולנד	פילה עם עור לבן	חזקת נקי, לעיתים נדירות נגוע	לעיתים נדירות נגוע בבשר הדג בתולעי אניסאקיס	בחזקת נקי, ויש חוששים לבדוק ממול מקור אור
	סין	פילה עם עור לבן	חזקת נגוע	אניסאקיס בבשר הדג	לא להשתמש אלא עם חותמת המכון נבדק ללא טפילים
סלמון [כלובים]	נורבגיה / צ'ילה	שלם, נתחים, פרוסות, מעושן	בחזקת נקי מתולעי אניסאקיס, ובחזקת נגוע על עור הדג	עקב שיטת הגידול נקי מתולעי אניסאקיס, מאידך על עור הדג מצויה כינה חיצונית, ולעיתים נחבאת בין הקשקשים	להפשיר, לשטוף, להבריז או לגרד את העור
סלמון [מהים]	סין / ארה"ב / קנדה / רוסיה / יפן	שלם, פילה, נתחים, פרוסות	חזקת נגוע	בחזקת נגוע הן בבשר הדג בתולעי אניסאקיס בחלק העוטף את בטן הדג, והן בכינה חיצונית המצויה על העור	עם עור אין כלל אפשרות לבדוק ולהסיר התולעים שבבשר. ללא עור אין שיטה בטוחה להסרת התולעים.
סרדינים (כולל אנושבי)	מרוקו/הודו	קפואים שימורים, מעושנים	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי [בדגים קפואים המשוקים עם הראש, לעיתים נדירות מצוי טפיל אוכל לשון היושב במקום לשון הדג, ויש לבדוק מדגמית שאין חשש לנגיעות זו, במידה ונמצא טפיל זה, יש להסיר את ראשי הדג או לבדוק כל דג].
סרדינים	שאר מדינות	שימורים, מעושנים, תפוזרת	מיעוט המצוי	אניסאקיס בדפנות הבטן [הבשר נקי בד"כ]	חובה לגרד את דפנות הבטן ולהסיר את הקרום
פורל בריכות	תורכיה	שלם, פילה	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי
פורל ים	ארגנטינה	שלם, פילה, נתחים	חזקת נגוע	אניסאקיס בבשר הדג	עם עור - אין כלל אפשרות לבדוק ולהסיר התולעים. ללא עור - אפשר להשתמש רק עם חותם המכון נבדק ללא טפילים
פלאונדר	הולנד	פילה ללא עור	חזקת נקי	עקב שיטת הניקוי בחזקת נקי	[לעיתים נדירות נגוע ויש חוששים לבדוק ממול מקור אור]
	הולנד	פילה עם עור	חזקת נקי	לעיתים יש כינה חיצונית על עור הדג, ללא אניסאקיס	להפשיר, לשטוף, להבריז או לגרד את העור, ויש חוששים לבדוק מול מקור אור לאחר הסרת העור
	סין	פילה	חזקת נגוע	אניסאקיס בבשר הדג	עם עור אין כלל אפשרות לבדוק ולהסיר התולעים. ללא עור יש להשתמש רק עם חותם המכון "נבדק ללא חשש טפילים".
קוד - [מהים]	כל המדינות	פילה	חזקת נגוע	אניסאקיס בבשר הדג	עם עור אין כלל אפשרות לבדוק ולהסיר התולעים שבבשר. ללא עור יש להשתמש רק עם חותם המכון "נבדק ללא חשש טפילים".
קוד - [בריכות]	נורבגיה, איסלנד	שלם, פילה, נתחים, פרוסות	חזקת נקי מתולעי אניסאקיס	לעיתים יש כינה חיצונית, ללא אניסאקיס	להפשיר, לשטוף, להבריז או לגרד את העור
רוטברש / מנטלה	איסלנד	שלם / פילה	חזקת נגוע	טפיל חיצוני+אניסאקיס בבטן ולעיתים בבשר	אין שיטה בטוחה להסרת תולעים ואין להשתמש בדג זה
רוטברש / מוריגוס / לוטוס	איסלנד / סין	שלם / פילה	חזקת נגוע	אניסאקיס בדפנות הבטן ולעיתים בבשר	עדיף להשתמש רק בחלק הגב או חלק הזנב של הדג